

ТАБИЙ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ТАЛАБАЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ИШЛАШНИНГ ФАОЛЛАШТИРИШ

Даминов М.А.

Самарқанд давлат тиббиёт университети ассистенти

E-mail: daminovmuslimbek117@gmail.com

ORCID 0009-0000-5958-4432

Аннотасия. Ушбу мақолада олий таълим муассасаларида талабаларга табиий фанларни ҳозирги замон талабларига мос равишда, инновацион таълим технологиялари асосида ўқитишда мустақил ўз устиларида ишлашларини ошириш ва бунинг самарали жиҳатлари ҳақида мулоҳазалар келтирилган.

Annotation. In this article, there are reflections on the effective aspects of increasing independent self-improvement in teaching natural sciences to students in higher education institutions in accordance with modern requirements, based on innovative educational technologies.

Калит сўзлар. билиш, инновацион таълим, креативлик, мустақил иш, психологик таҳлил, ўз-ўзини тарбиялаш.

Key words. knowledge, innovative education, creativity, independent work, psychological analysis, self-education.

Мавзунинг долзарблиги. Олий таълимда таълим сифатини ошириш муаммоси педагогик назария ва амалиёт учун ўта муҳимдир. Таълим парадигмаси, профессионал таълимнинг асосий вазифасини белгилайди: меҳнат бозорида рақобатбардош, компетент, фаолият билан боғлиқ соҳаларда йўналтирилган, жаҳон стандартлари даражасида мутахассислиги бўйича самарали ишга қодир, доимий профессионал ўсиши учун тайёр булган профессионал кадрларни тайёрлашдир.

Буларнинг барчаси талабаларнинг мустақил ўз-ўзини тарбиялаш, ўз-ўзини ўзгартириш имконини берадиган дидактик шароитлар яратиш учун олий таълим ўқитувчиларининг изланишларини тақозо этади. Ўқув жараёнини бундай ташкил этишда, ўқитувчига талабаларнинг мустақил, фаол билиш фаолиятини ташкил қилиш учун ваколатли маслаҳатчи, менежер роли юклатилади.

Асосий қисм. Ривожлантирувчи таълимнинг тузилиши-ўқувчининг махсус билим ва кўникмаларни эгаллашига, янги ҳаракат усулларини ҳал қилишнинг янги, ўхшаш бўлмаган схемасини яратишига сабаб бўладиган тобора мураккаб вазифалар занжиридир. Ривожлантирувчи таълим структурасида ўқитишнинг асоси "мақсад - восита - назорат", Марказий технологик бўғин эса ўқувчининг мустақил таълим-билиш фаолияти бўлиб, унинг таълим жараёнида ўз ҳаракатларини англаган мақсадга мувофиқ тартибга солиш қобилиятига асосланган.

Дастурни ишлаб чиқиш, талабаларнинг келажакда касбий ўз-ўзини мустақил танлашига қаратилиши лозим. Мустақил иш дастурларини тузишда ўқувчиларнинг билим ва кўникмаларининг мажбурий даражаси ажратилади, бу

эса қуйидаги мезонларга жавоб бериши керак:

- график билим ва кўникмалар;
- билимларни амалиётда қўллай олиш;
- аниқ жавобга эга бўлмаган масалалар бўйича ўз нуқтаи назарингизга эга бўлиш;
- терминологияни билиш.

Махсус фанлар бўйича талабалар учун мустақил ишлар тизимини яратиш учун ўз-ўзини ўрганиш масалаларига оид дарсликларни ўрганиш зарур эди. Ҳозирги кунда таълим масалаларида махсус фанларга бағишланган кўплаб дарслик ва кўлланмалар чоп этилган.

Талабалар мустақил ишининг ўзгарувчан дастурларини яратиш учун тамойилларни аниқладик: мураккаблик, ўзгарувчанлик ва фаоллик.

Мураккаблик тамойили мазмун ва тузилишдаги мураккаб объектларнинг умумлашган характеристикаси вазифасини бажаради. Мустақил иш мазмунининг таркибий қисмлари ўртасида муайян боғланишлар ва муносабатлар мавжудлигини назарда тутлади. Мураккаблик органик равишда маълум хусусиятларни ўз ичига олади: структураллик, ўзаро боғлиқлик, иерархия, интегративлик.

Тизимнинг ўзгарувчанлиги унинг динамик, эгиловчан, ўзгаришларга кодир, қайта қуриш, мураккаблаштириш ёки амалга ошириш жараёнида талабаларни олий таълими мазмунини соддалаштириш қобилиятини билдиради.

Ўзгарувчанлик тамойили махсус фанлардан мустақил ишларнинг мазмуни цикли, шунингдек, ўқитувчининг мустақил ишнинг айрим турларини ўзгартириш, қайта ишлаб чиқиш қобилияти ва эҳтиёжи, ўқувчиларнинг мустақил ишнинг муайян мазмунини танлаш эҳтимоли, уни ташкил этиш шакли билан белгиланади.

Фаоллик тамойили педагогикада етакчи ўринлардан биридир. Фаолият ҳар қандай ўқув принципининг асоси ва кўрсаткичидир (Т.И. Шамова). Одатда бу тамойил "онг ва фаолият" (Т. И. Ильина, И. П. Подласый ва бошқалар) каби сўзлар билан бирлаштирилган. " педагогик жараёнда ўқувчиларнинг онги ва фаоллиги" тамойили (И. Ф. Исаев, В. А. Слостенин ва бошқалар.). Бу тамойилнинг моҳияти таълим жараёнида ўқувчининг фаол позициясига, тегишли таълим усуллари ва шакллари танлашга тушади.

Мустақил ишнинг самарадорлигига ўқувчининг максимал фаоллиги туфайли эришилади ва ўқитувчи ҳар бир ўқувчига индивидуал ёндашиш асосида амалга ошириладиган когнитив, маслаҳат ва координацион вазифаларни бажаради. Бунинг учун фанларни ўрганаётган талабалар тегишли ўқув воситалари (маълумотномалар, жадваллар, чизмалар ва бошқалар билан таъминланади.), янги ўқув материални мустақил ўзлаштиришга ёрдам беради.

Дунёнинг турли мамлакатларида кўплаб тадқиқотчилар таълимда инновацияларни қўллаш бўйича ҳар доим изланишлар олиб боришган. Улар "инновация", "интерфаол методлар", инновацион технологиялар тўғрисида ахборотлар йиғишган. Кейинги йилларда инновацион ва ахборот технологияси асосида мустақил таълимни амалга оширишга оид илмий-методик тадқиқотлар ва

таълимни амалга ошириш тажрибалари ушбу муаммони ҳал қилиш мумкинлигини кўрсатмоқда.

Blended learning (аралаш ўқитиш) - Ахборот технологиялари таълимнинг турли янги кўринишларини таклиф этмоқда, хусусан, кейинги вақтларда модулли таълим тизимида мажмуавий ёндашув тамойили кучайиб бормоқда. Унда турли шакл, методларнинг мослаштирилган ҳолда жойлаштирилиши аралаш таълимнинг инновация сифатида кириб келишига сабаб бўлди.

Деклан Берн "blended learning" (аралаш ўқитиш) ҳақида шундай дейди: “ушбу таълим бой педагогик тажрибадан самарали фойдаланишга қаратилган”. Бундай ёндашув ахборотни тақдим этишда турли услубиётлардан фойдаланишни, таълимни ташкил этиш ва таълим жараёнида ахборот технологиялари, яқка тарзда ва гуруҳларда анъанавий фаолиятни ташкил этишга асосланиши мумкин. Бундай турлича ёндашув талабани машғулот давомида чарчатмайди ва ўқишга бўлган мотивларини кучайтиради. Асосий масала - танланган методикаларнинг ўзаро мутаносиблигини таъминлаш ва кам ҳаражат асосида юқори самарадорликка эришиш ҳисобланади.

Бугунги кунда blended learning кундузги анъанавий ва масофавий таълим элементлари комбинацияси ҳисобланиб, бунда анъанавий методика ва янги технологияларни уйғунлаштиришга имкон яратилади. Бу тизимда ўқитувчи таълим марказида қолади ва интернет имкониятларидан кенг ва самарали фойдаланади. Blended learning: масофавий таълим (Distance learning), синф хонада таълим (Fake-to-Fake learning) ва интернет орқали таълим (Onlin learning)дан иборат.

Вебинар методи. Бугун масофавий таълимнинг яна бир тури-«webinar» (ушбу термин мулоқотга 1998 йилда киритилди) технология вужудга келди. Вебинар технология ўқитишни web –технология асосида интерфаол ҳолда ташкил этишни назарда тутди. Бу технология нафақат тингловчиларга ахборотни етказди, балки улар билан мулоқотга киришиш (оғзаки, ёзма) имконини яратади, яъни семинар кўринишида фикрлар алмашиш, ўз фикрини баён этиш мумкин. Бошқача айтганда, Интернет тармоғи асосида ташкил этилувчи таълим субъект-субъект парадигмасига ўтмоқда.

Вебинар методида дарс-семинар ёки конференция интернет орқали бир вақтда ҳозир бўлган тингловчилар билан аудио видео (ва аввалги постларда санаб ўтилган кўплаб интерфаол имкониятлар) билан жонли олиб боришиб, ушбу дарс кейинги фойдаланишлар учун ёзиб олиниши мумкин бўлса-да, бутун ўқув ёки босқич жараёнидаги дарслар ягона платформа доирасида ўзаро узвий боғланмайди, яъни алоҳида-алоҳида бир марталик дарслар бўлади, дейиш мумкин.

Эвристик ўқитиш методи. Эвристик ўқитиш методини қўллашда ўқитувчи талабалар билан ҳамкорликда ҳал этилиши зарур бўлган масалани аниқлаб олади. Талабалар эса мустақил равишда таклиф этилган масалани тадқиқ этиш жараёнида зарурий билимларни ўзлаштириб оладилар ва унинг ечими бўйича бошқа вазиятлар билан таққослайди. Ўрнатилган масалани ечиш давомида талабалар илмий билиш методларини ўзлаштириб, тадқиқотчилик фаолиятини олиб бориш кўникмаси, тажрибасини эгаллайдилар.

Хулосалар. Мустақил таълим биринчи навбатда ўқувчининг ташқи таъсирлардан автономлиги, мустақиллиги, шунингдек, таълимнинг мослашувчанлиги (вақт, жой, шакл ва усуллар, таълим мазмуни) билан характерланади. Гуруҳли ўқитиш умумий мақсадларга тенг бўлган бир нечта ўқувчиларни ўз ичига олиши билан фарқ қилади; ўқув дастури ўрганилаётган муаммо ҳақида кўпроқ ёки камроқ маълумотга эга бўлган талабалар учун кизиқарли бўлган ҳолларда энг самарали ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Педагогика: Учеб. пособие для студентов пед. учеб. заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев и др. М., 1998. 512 с.
2. Матчанов С. Умумтаълим тизимида адабиётдан мустақил ишларни ташкил этиш: Автореф. дис. ... пед.фан.докт. – Т.:1998. – 42 б.
1. 3. Даминов, А. С., Акрамов, К. Ш., & Даминов, М. А. (2019). Корамоллар парамфистоматозининг эпизоотологияси, даволаш ва олдини олиш чоратадбирлари. *Ветеринария медицинаси. Тошкент*, (5), 17-18.
2. Farrukhovna, F. R., & Asadullayevich, D. M. (2023, February). DAUN SINDROMI BILAN TUG'ILGAN CHAQALOQLAR. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 2, pp. 247-249).
3. Farrukhovna, F. R., & Asadullayevich, D. M. (2023). PATAU SINDROMINING KELIB CHIQISH SABABLARI. *Journal of Universal Science Research*, 1(2), 523-528.
4. Даминов, М. А. (2023, February). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОГРАММЫ STEAM В ПРЕПОДАВАНИИ МОЛЕКУЛЯРНОЙ ГЕНЕТИКИ. In *INTERDISCIPLINE INNOVATION AND SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE* (Vol. 1, No. 6, pp. 42-45).
5. Даминов, М. А. (2023, February). СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ МОЛЕКУЛЯРНОЙ ГЕНЕТИКИ. In *INTERDISCIPLINE INNOVATION AND SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE* (Vol. 1, No. 6, pp. 46-50).
6. Даминов, А. С., Хашимов, Б. С., & Хушназаров, А. Х. (2018). ЭПИЗОТОЛОГИЯ И ЛЕЧЕНИЕ ПАРАМФИСТОМОТОЗА КРУПНОГО РОГАТОГО СКОТА. In *Современное состояние, традиции и инновационные технологии в развитии АПК* (pp. 76-83).